

DE SYGE

Panum om mæslingeepidemien på Færøerne

Den 28. marts 1846 ankom et skib fra København til Thorshavn på Færøerne. Blandt de passagerer var en snedker, som var på vej hjem. I begyndelsen af april fik snedkeren feber og udslæt og i de efterfølgende dage blev flere af snedkerens rejsekammerater også syge med samme symptomer. Sygdommen, som viste sig at være mæslinger, bredte sig i foråret og sommeren 1846 som en epidemi og kom til de fleste byer og bygder på Færøerne.

I slutningen af juni blev Peter Panum (1820-1885), som den ene af to nyuddannede læger sendt fra København til de fjerntliggende øer for at kortlægge og undersøge mæslingeepidemien. Panum gik meget grundigt og systematisk til opgaven, og da epidemien var overstået, rejste han hjem med en helt ny viden om mæslingernes måde at sprede sig i en befolkning på. Året efter udgav han sine undersøgelser i et lægevidenskabeligt tidsskrift. Panums forskning er i medicinhistorien blevet anerkendt som et af de tidligste epidemiologiske studier. Her er en sammenfatning af resultaterne af Panums undersøgelser.

Sundhedstilstanden

Panum indledte sin artikel med en undersøgelse af færingeres generelle sundhedstilstand, som var langt bedre end danskernes. Færre små børn døde og langt flere nåede en høj alder. Han bemærkede, at mæslingeepidemien faktisk fik dødeligheden på Færøerne til at ligne den, han kendte fra Danmark uden ekstraordinære epidemier.

Udbredelse og sygelighed

Panum kendte udmærket til mæslinger fra Danmark, hvor sygdommen næsten udelukkende ramte små børn i tilbagevendende udbrud. På Færøerne derimod havde sygdommen bredt sig epidemisk til næsten hele befolkningen. Ud af øernes i alt 7.700 indbyggere var omkring 6.000 blevet syge. Mønsteret i sygdommens udbredelse overbeviste Panum om, at sygdommen smittede gennem menneskelig kontakt. Efter at have haft kontakt med omkring 1.000 mæslingeramte mennesker, mente han desuden at smitte kunne finde sted gennem tøj eller andre genstande, men at risikoen for smitte til gengæld faldt, hvis kontakten fandt sted udendørs.

Inkubationstid

De isolerede leveforhold på Færøerne betød, at Panum i mange tilfælde præcist kunne sige, hvornår en person havde været i kontakt med nogen fra et område, hvor sygdommen fandtes og dermed var blevet smittet, og han konstaterede, at tiden fra smitte til sygdommens udbrud – den såkaldte inkubationstid – var præcis 14 dage. Inkubationstiden var så forudsigelig, at Panum i nogle tilfælde fik ry som en form for spåmand, fordi han ud fra sin viden om, hvornår syge og raske havde været i kontakt, kunne fortælle familier, hvilken dag i fremtiden, sygdommen ville vise sig. Ud fra inkubationstiden kunne Panum desuden konstatere, at sygdommen ikke smittede i tiden inden symptomerne havde vist sig. Til gengæld var den

DE SYGE

mest smitsom i de første dage efter symptomerne, og ikke, som lægerne ellers havde ment i den sidste del af sygdomsforløbet.

Dødelighed

Panum undersøgte også sygdommens dødelighed. Først gennem kirkebøgerne, hvor dødsårsagerne var registreret, men han konkluderede tidligt, at det faktiske antal måtte være langt højere end det, der var registreret, fordi den samlede dødelighed i forsommeren 1846 havde været langt højere end normalt og højere end de registrerede mæslingedødsfald kunne forklare. Ved at inddele samtlige dødsfald i aldersgrupper, kom han frem til, at spædbørn havde den største risiko for at dø. Blandt børn og unge var der derimod ingen overdødelighed. Fra 30-årsalderen og op steg risikoen igen for at dø af sygdommen, indtil man nåede aldersgruppen over 65, hvor dødeligheden pludselig faldt.

Immunitet

Det pludselige fald i dødeligheden for personer over 65 skyldtes ifølge Panum, at den sidste mæslingeepidemi på Færøerne havde fundet sted i 1781. Øernes gamle mennesker havde altså været smittet som børn eller unge og var blevet immune. Dermed konkluderede Panum, at dem, der overlevede sygdommen, havde livslang immunitet.

Smitte og karantæne

Som afslutning på sin artikel slog Panum fast, at hans undersøgelser så godt som beviste, at mæslinger var en sygdom, der smittede fra person til person gennem direkte eller indirekte kontakt. Dermed afviste han forestillingen om, at sygdommen kunne brede sig gennem atmosfæren, som tilhængere af miasmeteorien mente. Panum tog også konsekvensen af denne konklusion og indførte karantæneregler for bygder, hvor mæslingerne endnu ikke havde vist sig. Tilsvarende indførte han såkaldte husspærringer for at forhindre sygdommen i at komme ind i de enkelte husstande. Ved hjælp af karantæne forhindrede man ifølge Panum, at ca. 1500 færinger.